

השכן הטוב

שלא כבחצר השכנה, בחצרנו לא גדלים פרחי נוי רכים כמו אפונה ריחנית, קוסמוס, ציניות ודליות. תחת זאת בשתי שורות ישרות, ליד הגדר ובסמוך לבית, גדלים שיחי קאנה שחורים ועיקשים שפרחיהם אש. גבעוליהם קשים ולא נועדו לקטיפה, אינם זקוקים לטיפול ואפילו כשחפצים להיפטר מהם הם עולים ומתחזקים. אמי, ששערה בהיר ועורה הורוד מנומש, טעמה נוהה דווקא אחר שיחי הקאנה הגבוהים; לוע-הארי, אמנון ותמר, הם צמחים זוטא, קטנים מידי להיקלט במבטה.

שכננו, איש רחב וקטן, נצר ללוחמים סמוראים, טוב ונדיב. מידי פעם, עומד על קצות אצבעותיו, הוא מגביה אלינו מעבר לגדר יין, ריבה או זיתים שהוא מכין בעצמו מפרי גנו. אנחנו איננו נדיבים ואפילו ביקורת יש בפינו על טיב מתנותיו של שכננו. מאחורי חיוכו הרחב המתורגל של אבי, המכוון לחשיפת שיניו הישרות החזקות והלבנות, מסתרות מלים כהות התקועות בחשכת גרונו.

ביתו של השכן נשען אל גבעה גבוהה שממנה יורדת ומשתפלת חצרו. אף אגם קטן חפר בגנו בו שט אי זעיר שעשאו לגן סלעים וקקטוסים, ושדה אורז מיניאטורי נטוע בשיפוליו. מבעד לגדר החיה המפרידה בין חצרותינו עינינו בולשות אחריו כשהוא מסיע אבנים, מגדר, גוזם, לוגם יין מספל פח וליבו טוב עליו. הוא שולט בממלכה קטנה זאת המכילה הר ואגם, ומטפח אותה בתנועות עגלגלות ונינוחות.

אמי קוראת לו אדון כל-טוב או "הסומרוני הטוב" ולעג קל בחיוכה, ובהונגריה שבה חמור הוא "סומר" היא קוראת לממלכתו "סומריי" (על משקל "שוויינריי", דיר חזירים, מילה שבעיתות ריתחה משמשת בפיה לתיאור ביתנו) ומתכוונת לממלכה של סמוראים כפריים חמורי עבודה. הוא אינו יודע דבר על עברנו, זה מקרוב באנו ולא ירחק היום בו נסתלק. החצר שלנו, ביתנו וליבותינו, הם טרף לכוחות טבע שזורעים בהם מיני חרולים יבשים, קוצים צהובים, ועשבים שוטים. עצינו לא נגזמו מעולם והם גדלים בפיתולים מעוותים ונאבקים זה בזה. חורשה מוזרה מפרידה אותנו מן הכפר - עשויה שורות שורות, מן העצים הנמוכים לגבוהים. כבתמונת מחזור, זו מאחרי זו, ניצבות שורת עצי ערבה אדומה גוצים המשמשים להכנת נצרים, שורת עצי צאלון, שורת ברושים ולבסוף עצי קזוארינה תמירים מכוסי דבקון טפילי ההופך אותם לחומה ירוקה כהה שמעירה בנו רגשי כבוד הקרובים לאימה.

לעתים, ללא טיפול או השקאה, שריד מדיירי הבית הקודמים, מתנפחת לה דלעת ענקית שתוכה ריק ובשרה המועט יבש כנסורת. אך יש ועץ פרי מתעלם מכך שלא קיבל מים כלל, שלא לדבר על דשן, שלא עדרנו סביבו גומה, שלא עטפנו את ניצני פירותיו בשקיות נייר חומות, ומעתיר עלינו שפע פירות קורנים ועסיסיים שאנחנו זוללים אל קרבנו בעודם נוטפים על בגדינו.

בצד שלנו הנוף חשוף ואנחנו בוטשים ובוועטים חול במישור. בקומנו בבוקר, מכל חלון בביתנו מתגלה ההר באחוזת השכן, להוכיח אותנו ולהזכיר לנו כמה נמוכים אנו ועצלים. אל ביתנו צמודות גבעות חול נמוכות, אבל הנוף מטעה – אם פונים שמאלה מאחורי המרפסת האחורית, אל הדרך הסלולה המגיעה בפיתולים אל מרכז הכפר, מוסווית על ידי עצים כפופים, פעורה כמלכודת, דרך צרה ותלולה יורדת לפתע מטה מטה, שם מתגלה חלקם התחתון של הסלעים עליהם יושב ביתנו כמו באוויר.

מתחת לסלעים, נצמדים אל קירות המכתש שלושה בתים, אחד מהם של דודינו הזקנים, הגיבן והתופרת. לא פעם חששנו שאחי, פגע רע, ישבור שם את ראשו. ביתם חבוי רוב שעות היום בחשכה שמתחת לסלע, אבל מחלונותיו שמנגד, באורח פלא, נפרש ממנו

והלאה, כלפי השמש, מטע משמשים רבוע, מואר כריבוע נייר מוזהב. על ריקעו מצטיירת מגזרת גופו השחורה של הגיבן העסוק בהרכבת ענפי אפרסקים בעצי המשמשים, ובדבקותו נראה כמדליק חנוכיות גבוהות. מעשי הכלאה אלה הוציאו לו שם בכפר, כמו גם סיפורי המעשיות שלו שגלשו בשין וסמך רכות מפיו העדין הקבוע בפניו הנאות העטורות משקפי קרן עגולים. סיפוריו היו מעשי הכלאה מפוארים לא פחות, ובתודעתנו התרחשו כולם במטע הנשקף מחלוננו, עד שענפי המשמש השזורים בענפי אפרסק נידמו בעינינו למשפטי מלים, ואותיות הסמך והשין נהיו לאפרסקים ומשמשים שלעטנו פעורי פה. בערבים קרים יש והיינו מטפסות, אמי ואחיותיי, בחזרה מבית קרובינו, משלבות זרועות זו בזו לכדי רגע של חמדה וקירבה. אמי, אז בחשכה, הייתה מלהגת, עולצת שלא כדרכה, מודה בליבה על כך שהקור והאפלה והדרך המטפסת תלולה, הביאו את בנותיה היטב קרוב אליה.

אבי, הראשון שהביא מכונית לאזורים אלה, והיא מטרת בשבילים הצרים. המכונית מאפשרת לו להתעלם מתושבי הכפר הצועדים בשבילים, עמוסים בסלים וחבילות, אחרת היה עליו לתחבל דרכים כיצד להימנע מלברכם. במפגשים ראשונים אבי מראה פנים אדיבות, אך רגשי עליונותו מבצבצים מכל נקב בעורו, מכל שיערה בשפמו הירקרק. הדאגות מעוותות את תנועותיו, את פיו, מקמטות את מצחו. דאגות שלא מן העולם הזה, דאגות מיוחדות שנתפרו אך ורק בעבורו, אך משום מה כולנו במשפחה לובשים אותן. דאגות מוחלטות שמעכירות את צבע המים בברזים, גורמות לכלבינו לנשוך את העוברים ושבים, מצמיחות את שינינו עקומות לשבור את חיוכנו. בהישמע טרטור המכונית אמי נושמת לרווחה, שהרי כל ערב היא חוששת שלא ישוב עוד וישאיר אותנו חסרי כל בכפר הנידח, הרחק מערי אירופה הגדולות.

כשהערב בא, ראוי שיבוא עמו גם הדחף להצטמצם - הביתה, למטבח, אל סמוך לתנור, למיטה. בעל נקרא לשוב אל אשתו, להצטרף אל משפחתו, לסעוד אצל השולחן. לאלו בעלי חיים יש בתים ואלו לנים באוויר החופשי? געיות מקוטעות עמומות של העדר המובל בידי גברים מוצקי שוקיים, מושכים בחבלים וצועדים אחורה בראש מופנה בכיוון ההליכה. הו והו וּבְרָר, שריקה, צלצול ונקישה.

בין חצרנו לחצר שכננו מפרידה רק גדר חיה. אבל להלך העובר מחצר אל חצר, כמו בבמה מסתובבת נגלית ארץ אחרת. הגיאוגרפיה סובבת על צירה, מתקפלת על עצמה, מתחרטת, בוגדת בעצמה. האדמה מתפתלת ונסחטת ומתרוממת כסליל להציב הר שחומה מטפסת בו ומחלקת אותו לחלקות דמויות טרפז שברושים מסמנים את פינותיהן. אפילו שמיו של השכן שונים מן השמים שלנו, אצלו סביב ההר מתקבצים עננים ואילו שמינו לבנים ומרוקנים. בהר קבועים מתקן לחיזוי מזג האוויר, שבשבת וטחנת מים קטנה שנהמתה קבועה ומתמדת ונדמית כנשימתו החמה של ההר עצמו. בניו ובנותיו של השכן גדלו בחסותה המנחמת. כאשר סבבו את ההר, הייתה היא להם מורה דרך, בשכבם על מיטתם שיר ערש.

לעומתם חיינו אנו לקול טרטורה ההפכפך של המכונית ההולכת ושבה, זוקפים את אוזנינו להבדיל בין התקרבותה להתרחקותה. מתי יבוא אבי? מתי כבר ילך? אחי הקטן במכונית צעצוע, תאומתה הממוזערת של האחרת, מנכיח את אבינו בחיקוי הטרטור בהעדרו. כמו בשלט רחוק קוראת המכונית הקטנה למכונית הגדולה. אחינו זה, מחמל נפשו של אבי הוא, זכר ילדותו הפרוצה, המופקרת, ימים בהם לא היה עליו לפרנס אשה וילדים. נוסע, מטרטר במכוניתו האדומה בין גבעות החול, מטרטר ומטרטר לפצות עצמו על הבגרות הארורה ודאגותיה. אחי הקטן הוא רפליקה מיניאטורית של אבי. אוהז במכנסיו ומטפס עליו כקוף צעיר. אבי רוטן ונהנה, חושק שפתיים שלא לחשוף את חיוכו, שנים

ציפה לבן; ואילו אמי תוהה כיצד שדון זה פרי בטנה היה. אבי מביט בו ורואה את עצמו ומתמוגג. צמד חמד אבי ואחי. אחי בהתרוצצותו מממש את רחשי ליבו של אבי, רץ את ריצתו, צועק את גרונו, חובט את ברכיו עד זוב דם. זה הקטן מוציא לפועל את זממיו של אבי, מה שלא העז לראות אפילו בחלומותיו. מתגנב אל חצר השכן דרך פרצה קטנה בגדר, אוכל מפירותיו, מדשדש בבריכה ומבהיל את הצפרדעים, מחקה את קרקורן, תוחב מקלות בגלגליה של הטחנה שעל ההר, מבלבל את הסדר בשורת הנעליים הישרה הניצבת סמוך לכניסה, נוקש בדלת ונמלט.

שכננו טוב הלב צוחק למשובותיו, מוצק וגברי, ירש אורך רוח מאבותיו. הם גיבשו את אופיו במשך דורות. מנהגייהם התקיפים, גם אם משמעותם אבדה זה מכבר, מכוונים את אורחות חייו בעבודתו, כאבי המשפחה וכרע לידידיו, עד לפרטים הזעירים ביותר, כגון מה יש לומר ומה ללבוש ומה לאכול ובאילו כלים, בכל אירוע מאירועי החיים. הוא איש עמל, עורו שחום, וידיו מסוקסות מעבודות הגן והשדה. הוא עתיר יוזמה, מחלק פקודות בטבעיות, כל מעשיו הגיוניים ונעשים במחשבה תחילה. על כן מה מפתיע לראותו מפליא בריקוד. בעת ריקוד כמו נפתח פרח בליבו והוא עובר אל מחוז קיום אחר, שלא מכאן. הריקוד הוא קידה לאבותיו הקדומים, להמשכיות, לכל היש, הוא ביטוי של שביעות רצון וחברות כלפי הבריאה. הוא איטי כהנצה של עלה, כנביטה, והוא פנייה אל הזעיר והחרישי. תנועותיו כה מעודנות – תנועות קלות של הקמיצה והזרת, נענועים קצביים של אצבעות הרגליים ומפרק כף הרגל כשהיא מורמת מעט, ריטוט עפעפיים. איש מוצק זה רוקד כנערה בתולה. כמוה בכניעות הוא מדמה עצמו סורק את שערו השופע ואוספו בפקעת אל מול הראי. עורפו העבה במטמורפוזה הופך לבן וענוג כצוואר עגור. משפיל הוא עיניים כנערה מחוזרת. כשם שעצים רוקדים בעמדם במקום כך ריקודו של הסמוראי, אך בצניעותו ידמה יותר לעשב השדה, ולחיו, שנדמית לפתע חלקה מזיפים, מסמיקה כעלה כותרת של נורית. אך כל העת חרבו עמו, מסותרת בקפלי בגדיו, כמו בוש בה. הוא רוקד את ריקוד הירידה מן ההר ברצועה צרה של כמה פסיעות משני צדי מפגש ההר עם המישור, הוא רוקד בקרחת קטנה בחלקת התירס הגדל גבוה מעליו ומעל הקהל הקטן שנתאסף לחזות בו. אך כל העת חרבו עמו, כמו כופפו את ראשה והיא חבויה בגלימה, רפויה. הוא רוקד את קטנותם ועדינותם של נערות וילדים, רוקד כלפיהם, מתנצל על קיומו הגס והעבה. כפות ידיה הופכות כנפי ציפור זעירה והסמיסן המלווה אותו משמיע אז ציוצים רכים. אך סיומו של הריקוד באבחת חרב הנשלפת באחת וחותרת את האוויר ואת הזמן לשניים, מכריזה על קץ עת הדמיון ועל חזרה למציאות ושיקום הגבריות. כמו נייעור מהזיה אינו זוכר כלל את שהיה, מפנה גבו ומטפס בהר בצעד מגושם.

אנחנו איננו רוקדים, במשפחתנו כשרון זה אין לו זכר. אך מאז סיפר לנו הגיבן את סיפורה של הנערה שאהבה חרקים, אנו, הבנות, מזמינות לחצרנו חרקים שירקדו לפנינו ואף ישירו. הנערה שאהבה חרקים גרה בשכנות לנערה שאהבה פרפרים. "מדוע אנשים עושים עניין כזה מפרפרים?" נהגה לומר "ואף פעם אינם מקדישים מחשבה ליצורים שמהם גדלים הפרפרים? הצורה הטבעית של הדברים היא החשובה ביותר." היא הייתה אוספת זוחלים וחרקים בכל מיני קופסאות וכלובים. אך יותר מכולם אהבה את חיפושית הזבל השעירה המצויה שקוראים קוואמושי. היא שנאה כל מה שאינו טבעי וכך גם נתנה לגבותיה השחורות לצמוח עבותות. אנשים חששו ממנה ושמרו מרחק ואם העז מי מהם להטיל דופי בחיות המחמד שלה הייתה מתמרמרת ושואלת כיצד יכול הוא לדבוק בדעות קדומות טיפשיות ועממיות מעין אלה, וליותה את דבריה במבט כה חודר מתחת לגבותיה הסבוכות, עד שהרגיש אי-נוחות רבה. גבר שהסתקרן מן השמועות צפה בה משער ביתה ושלח את השיר הבא: "סלחי לי שאני עומד ארוכות בשער ביתך העשוי מקלעת. אך

מגבותיה הסבוכות של החיפושית איני יכול להסיר עיני". לתוכחות המשרתת ענתה: "לו הבטת מעט יותר מתחת לפני השטח של הדברים לא היית כה מודאגת ממה שאומרים עלייך האחרים. העולם שבו אנו חיים הוא נטול ממשות, מחזה תעתועים, חלום. אם מישהו נפגע או נהנה ממה שאנו עושים, איזו חשיבות יש לזה בסופו של דבר? במהרה, לא הוא ולא אנחנו נוסיף ולו להתחזות כקיימים". בכל זאת לאחר הפצרות רבות ניאותה לשלוח שיר בתשובה וזה לשונו: "בדבריי תוכל להכיר את מוזרותי. כי לולא כינית אותי קוואמושי, כלל לא הייתי עונה". את המלה "קוואמושי" היה דודנו הגיבן מבטא ברכות אין קץ, והתשובה הזאת שהפכה למימרה שגורה בפינו, הייתה לחלק מפולחן החרקים שיזמה אחותי הגדולה שמאז עיצבה עצמה על פי דמותה של הנערה שאהבה חרקים, ואנו השתיים החרינו החזקנו אחריה. רק עגמת-נפש אחת הייתה לה ובדבר אחד קינאה בי, האמצעיית, גבותיה לא צימחו שחורות עבותות כשלי. בסביבה יצא שמנו כמטפחות החרקים, והם היו לנו לרעי חיק וידידי נפש ומעין אמני בידור לעת מצוא. בנינו מתקנים מסובכים עשויים מוטות, חוטים וקעריות מים לפיתויים, מתחנו מערכת שבילים לכל זן וזן, נקבנו חורים ברשתות שעל החלונות להזמין פנימה, פיזרנו פירורי עוגות בפינות נסתרות, כדי שיוכלו להשיב את נפשם הענוגה. במלאכת רקמה שקדנית בחוטים צבעוניים רקמנו זבובים ויתושים על ממחטות האף שלנו. בחגיגות, אם לעניין ואם לאו, הכרזנו בליווי קידות ותנועות ידיים, שוב ושוב "כי לולא כנית אותי קוואמושי, כלל לא הייתי עונה".

*

בחצר שכננו, כמידי שנה בשלהי הקיץ, כשהכל מסביב יבש וקשה, טרם טיפות הגשם הראשונות, מתכוננים להעלאת ההצגה השנתית. גאוותו של השכן על אותו מחזה שעיבד מסיפור סמוראים עתיק שארע באבי אבותיו, איש חרב מהולל. הלה הזדמן לביתו של בעל אחוזה כשהתארח שם גם סמוראי זוטר בטוח בעצמו. משנודע לאותו סמוראי שמו של האורח המהולל ביקש "ללמוד" ממנו כמה מהלכות הלחימה שלו. "לימוד" במקרה זה הוא שימוש בלשון נקייה לקרב רציני ומסוכן. אבי אבותיו של שכננו מסרב, אך בעל האחוזה מגלה עניין ודוחק בו להסכים לקרב בחרבות עץ. בגן ניצבים זה מול זה הסמוראי המהולל והסמוראי הזוטר ומכים זה בזה בחרבות העץ; למראית עין, בו זמנית. אבי אבותיו של שכננו אומר: "קלטת זאת?" הסמוראי עונה: "תיקו!" גאה על כך שהוא שלף בו זמנית עם לוחם כה מהולל. אך אבי אבותיו עונה בשלווה: "לא, ניצחתי." הסמוראי, מאוכזב ורוגז, דורש סיבוב נוסף. אותו דבר קורה בשנית וגם חליפת הדברים חוזרת על עצמה: הסמוראי הזוטר טוען לתיקו אך אבי אבותיו טוען שניצח. הסמוראי רותח ובעל האחוזה מגלה עניין גובר והולך. הסמוראי הזוטר מתעקש עתה על חרבות אמיתיות, מפלדה. אבי אבותיו מסרב אך נכנע שוב להפצרות בעל האחוזה. בו ברגע שהשניים ניצבים זה מול זה בגן, הקרב מוכרע – הסמוראי הזוטר צונח לארץ כשראשו מבוקע בעוד הסמוראי המהולל יוצא בקרע קל של מעילו העליון.

בעיבודו של השכן הופך הסיפור למחזה ריקודים משוכלל ומעודן, ועושה שימוש במיטב תורות הלחימה בהן שכננו הוא רב-אמן. בסיומו, במיומנות שנצברה במשך שנים, שני עוזרי במה מחליקים בזריזות ברגע האחרון, לקול נעימת השיר הידוע

"באשר לשכני סמצו
לקרב באומי הלך הוא
אף שחלפה שנה הוא לא שב
אף שחלפו שנתיים לא שב
משחלפו שלוש שנים, שלוש שנים, ראשו אלינו שב"

בובת דמי עשויה עץ בדמותו של הסמוראי הזוטר. בובה זאת מכינים כל שנה מחדש משום שבתום ההצגה היא ניצבת יחידה על הבמה וראשה מבוקע. ביום ההצגה שתוכננה למוצאי שבת אפילו אבי התהלך בחוסר שקט; חגיגות בית השכן החמיצה את ליבו. שם רחצו והסתבנו, קשרו סרטים וצחצחו אבזמים, גרפו עלים יבשים, גם במה ומסך העמידו בין העצים, ועל הדשא פיזרו שמיכות משובצות רכות. ואילו אבי הסתובב במעגלי שווא, מחפש לעצמו עיסוקים. ההר בגינת השכן כמו גבה אף יותר ונראה היה כתבשיל אורז עשיר בירקות רעננים ובאצות ים, טובל ברוטב מיסו משובח. ואילו ביתנו עדיין פתוח היה אל אותה שרשרת גבעות קרחות המזכירה את מאכלינו היגעים. בערב הודלקו שרשרות נורות צבעוניות ואנו נצמדנו לגדר להציץ בהצגה. בפליאה גדולה ליווינו את תנועות החרב הרוקדת בקשתות מדויקות בידי שני הלוחמים העוטים בגדי קרב עתיקים. גויהם לרגע עטופים זה בזה ובמשנהו מחליקים זה מעל וזה מאחורי זה בקלות גמישה ונחושה כשרגליהם נטועות במקומן. בפה פעור ראינו כיצד נגררת לבמה, בזריזות מאין כמוה, בובת הדמי, כפילתו של הסמוראי הזוטר וכיצד החרב בשנייה קצרה אחת מחמיצה את ראשו, כשהוא מחליק במעוף אל מעבר לקלעים, ונוחתת על ראשה.

אך אויה! אוי ואבוי! שוד ושבר!
בתוך הבובה אחינו הקונדס חבוי
הוא זה שנגרר בזריזות, כלאחר כבוד
אל מתחת חרבו המיומנה של ה"מורה"
וצעקתו הדקה נבלעת בצעקת התאטרון הגדולה
ואחריה דממה.

בחדוות המשחק ובתמימות שם השכן הטוב קץ לנוכחותנו המופקרת בכפר, ומשפחתנו, כזרעונים הללו בראשי הסבא שעל גבעולי הסביונים היבשים, נפוצה לכל עבר.